

**O‘G‘RILIK JINOYATLARINING KRIMINOLOGIK TAVSIFI
VA ULARNING OLDINI OLISH CHORALARI**

XASANOV SHUXRAT ERKINBAYEVICH

O‘zbekiston Respublikasi

Kriminologiya tadqiqot instituti

ANNOTATSIYA: *O‘g‘rilik jinoyatlari jamiyatda keng tarqalgan va ijtimoiy barqarorlikka jiddiy tahdid soluvchi jinoyatlar sirasiga kiradi. Ushbu maqolada o‘g‘rilik jinoyatlarining kriminologik tahlili hamda ularning oldini olish uchun samarali choralar ko‘rish masalalari yoritilgan. O‘g‘rilikning sabablarini, shu jumladan iqtisodiy, ijtimoiy va psixologik omillarni tahlil qilish, uning oldini olishga qaratilgan yondashuvlarni o‘rganish hamda jinoyatchilikka qarshi kurashishning samarali metodlarini taklif etish maqsad qilingan. O‘g‘rilik jinoyatlarini kamaytirish uchun profilaktika choralari kuchaytirish, jamiyatda xavfsizlikni ta‘minlash va huquqiy madaniyatni oshirish zarurligi ta‘kidlanadi.*

Kalit so‘zlar: *tuman jinoyatchiligi, shahar jinoyatchiligi, oldini olish choralari, jinoyatchilikning sabablari, profilaktika, ijtimoiy xavfsizlik, istiqbol.*

KIRISH

O‘g‘rilik jinoyati jamiyatda tez-tez uchraydigan va har doim ijtimoiy xavf tug‘diradigan jinoyat turidir. Bu turdagi jinoyatlar nafaqat moliyaviy zarar yetkazadi, balki ijtimoiy ishonchsizlik va beqarorlikni keltirib chiqaradi. O‘g‘rilik jinoyatlarining turlari va sodir etilish sabablari turlicha bo‘lishi mumkin. Ularning tahlilini o‘tkazish, sabablarini o‘rganish va oldini olish usullarini ishlab chiqish zamonaviy kriminologiyaning asosiy yo‘nalishlaridan biridir. Ushbu maqolada o‘g‘rilik jinoyatining kriminologik tavsifi, uning sabab va oqibatlari, shuningdek, ularning oldini olishga qaratilgan choralarning samaradorligi ko‘rib chiqiladi[1].

ASOSIY QISM

O‘g‘rilik jinoyati — bu biror shaxsning boshqa biror shaxsning mol-mulkini noqonuniy ravishda egallash maqsadida amalga oshiriladigan jinoyatdir.

Bu jinoyat turi jamiyatdagi xavfsizlik va barqarorlikka katta tahdid soladi. O'g'rilik jinoyatlarining kriminologik tahlilini o'tkazish, ularning sabablarini va oqibatlarini o'rganish, shuningdek, ularni oldini olish uchun samarali choralar ishlab chiqish zarur.

O'g'rilik jinoyatining sabablari ko'plab ijtimoiy, iqtisodiy va psixologik omillarga bog'liqdir. Iqtisodiy beqarorlik, ishsizlik va daromad farqlari o'g'rilikning eng asosiy sabablaridan biri hisoblanadi. Odamlar o'zlarini moddiy jihatdan ta'minlash uchun noqonuniy yo'llarga murojaat qilishlari mumkin. Shuningdek, ijtimoiy adolatsizlik va ta'limning past darajasi, o'g'rilik jinoyatlarining keng tarqalishiga olib kelishi mumkin. Ba'zida, o'g'rilik jinoyatlarining sodir etilishiga ruhiy holatlar, oila tarbiyasidagi kamchiliklar ham sabab bo'ladi.

O'g'rilik jinoyatlarining oldini olishda kompleks yondashuv talab etiladi. Birinchi navbatda, iqtisodiy barqarorlikni ta'minlash, ijtimoiy tengsizlikni kamaytirish va ishsizlikni bartaraf etish zarur. O'g'rilikning oldini olishda ijtimoiy himoya tizimlari va huquqiy yordamning roli katta. O'g'rilik jinoyatlariga qarshi samarali kurashish uchun xavfsizlik tizimlari, jumladan politsiya va xususiy xavfsizlik xizmatlarini mustahkamlash, zamonaviy texnologiyalarni, masalan, video kuzatuv tizimlari va signalizatsiyalarni joriy etish zarur. Shuningdek, jinoyatchilikni oldini olishda yoshlarni tarbiyalash va ularni salbiy ta'sirlardan himoya qilish, ijtimoiy faoliyatlarga jalb qilish ham muhim o'rin tutadi[2].

Yoshlarni jinoyatchilikka moyil bo'lishiga qarshi kurashishda ta'lim va tarbiya asosiy vosita bo'lishi kerak. Ta'lim orqali yoshlarga huquqiy madaniyatni, axloqiy qadriyatlarni o'rgatish va ular orasida jinoyatchilikka qarshi ongni shakllantirish lozim. O'g'rilik jinoyatlarining oldini olishda eng samarali usul — ijtimoiy va huquqiy profilaktika choralarning uyg'un ravishda amalga oshirilishidir.

Jinoyatchilikning oldini olishning yana bir muhim yo'nalishi — xavfsizlikni ta'minlashga qaratilgan texnologik vositalar va metodlarni qo'llashdir. Yangi texnologiyalar, masalan, xavfsizlik kameralaridan foydalanish,

jinoyatlarni aniqlash va ularga qarshi kurashishda samarali vosita sifatida ishlatilishi mumkin. Bundan tashqari, xavfsizlikni ta'minlashda jamoatchilik nazorati va politsiyaning faol ishlashi ham muhimdir. O'g'rilik jinoyatlarining oldini olishda aholi o'rtasida huquqiy madaniyatni oshirish, jamoat xavfsizligini ta'minlash tizimlarini mustahkamlash ham samarali natijalar berishi mumkin.

Kriminologik tahlil o'g'rilik jinoyatlarining sabablari, ularning jamiyatga ta'siri va oldini olish choralari haqida chuqur tushuncha yaratadi. Shunday qilib, o'g'rilik jinoyatlarini kamaytirish va ularning oldini olish uchun kompleks yondashuv va birgalikda amalga oshiriladigan choralarning samaradorligi zarur.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA TADQIQOT METODIKASI

O'g'rilik jinoyatlari haqida olib borilgan tadqiqotlar va adabiyotlar, asosan, jinoyatning sabablari, uning ijtimoiy oqibatlari va ularni oldini olish choralariga qaratilgan. O'g'rilik jinoyatlarini tahlil qiluvchi ilmiy ishlar, bu jinoyat turining keng tarqalganligini va uning jamiyatdagi xavfsizlikka qanday tahdid solishini ko'rsatadi. Shu bilan birga, o'g'rilikning iqtisodiy, ijtimoiy va psixologik omillar bilan qanday bog'liqligini yoritadi.

Bir nechta tadqiqotlar, o'g'rilik jinoyatlarining asosiy sababi sifatida ijtimoiy tengsizlik va daromad farqlarini ko'rsatgan. Masalan, **Ibragimov (2020)** tomonidan o'tkazilgan tadqiqotda, o'g'rilik jinoyatining eng keng tarqalgan sababi sifatida iqtisodiy beqarorlik va kam ta'minlangan shaxslarning huquqiy va ijtimoiy ta'minotning yetishmasligi ko'rsatilgan. Shu bilan birga, **Xo'jayev (2019)** o'zining ilmiy ishlarida o'g'rilik jinoyatlarining oldini olishda huquqiy muhitni kuchaytirish, xavfsizlik tizimlarini zamonaviy texnologiyalar bilan boyitish zarurligini ta'kidlagan. Uning fikriga ko'ra, jinoyatlarni kamaytirish uchun xavfsizlikni ta'minlashda masofaviy kuzatuv tizimlari, GPS va onlayn monitoringning keng qo'llanilishi muhim[3].

Yusupov (2021) esa o'g'rilik jinoyatlarining oldini olishda jamiyatdagi huquqiy madaniyat va axloqiy me'yorlarni oshirishni, shuningdek, jamoatchilik va davlat o'rtasidagi hamkorlikni kuchaytirishni zarur deb hisoblaydi. Uning fikriga ko'ra, jamiyatda jinoyatchilikka qarshi kurashishda umumiy yondashuv va shaxsiy mas'uliyatning oshirilishi lozim.

Shuningdek, **Abdukarimov (2020)** o'g'rilik jinoyatlarining psixologik sabablari bo'yicha o'z tadqiqotlarini taqdim etgan. U o'g'rilik jinoyatchilarining ba'zilari shaxsiy muammolar, psixologik buzilishlar va oldingi jinoyatlarning takrorlanishi bilan bog'liq ekanligini ta'kidlaydi. Psixologik tahlil orqali o'g'rilik jinoyatchilari bilan ishlashning samarali usullarini ishlab chiqish mumkinligi ko'rsatilgan.

Tadqiqot Metodikasi

Ushbu tadqiqotda **kriminologik tahlil, socio-psixologik yondashuvlar** va **empirik metodlar** asosida o'g'rilik jinoyatlarining sabablari va oldini olish choralarini o'rganish maqsad qilingan.

1.Kriminologik Tahlil. O'g'rilik jinoyatlarini tahlil qilishda asosiy metod sifatida **kriminologik tahlil** qo'llaniladi. Bu metod orqali jinoyatchilikning ijtimoiy va iqtisodiy sabablari, jinoyatchilarning psixologik portretlari, o'g'rilikning qanday sodir bo'lishi va uning oqibatlarini o'rganish mumkin. Kriminologik tahlilning asosiy vazifasi — o'g'rilik jinoyatlarining statistikasini, geosiyosiy va iqtisodiy omillarni tahlil qilishdir.

2.Socio-Psychological Yondashuv. Bundan tashqari, **socio-psixologik yondashuv** metodidan foydalanish ham ahamiyatlidir. Ushbu metod jinoyatchilarning psixologik holatlari, oilaviy tarbiyasi, ta'lim darajasi va shaxsiy xususiyatlarini tahlil qilish imkonini beradi. Shuningdek, ijtimoiy qatlamdagi beqarorlik va ajrimlar, o'g'rilik jinoyatlariga olib kelishi mumkinligi ta'kidlanadi.

3. Empirik Tadqiqotlar. Empirik tadqiqotlar orqali o'g'rilik jinoyatlarini o'rganish uchun **so'rovnomalar, intervyular** va **monitoring** metodlari qo'llaniladi. So'rovnomalar orqali o'g'rilik jinoyatlari ko'payayotgan hududlarda yashovchi fuqarolarning xavfsizlik hislari, ularning jinoyatchilikka bo'lgan munosabati va oldini olish choralariga oid fikrlarini bilish mumkin. Shuningdek, jinoyatlarning sodir bo'lishiga asosiy sabablar, fuqarolarning xavfsizlikka bo'lgan ishonchsizlik darajasi o'rganiladi[4].

XULOSA

Tadqiqotda o'g'rilik jinoyatlarining sabablari, ularning ijtimoiy va iqtisodiy oqibatlari, shuningdek, oldini olish choralarini aniqlashda zamonaviy

metodologiyalar va innovatsion yondashuvlarning ahamiyati ta'kidlangan. Kriminologik, psixologik, ijtimoiy va texnologik metodlar yordamida o'g'rilik jinoyatlarining sabablarini chuqurroq tahlil qilish va ularni oldini olishda yangi, samarali strategiyalarni ishlab chiqish mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. **Mirzaev, M.** (2020). *Jinoyatchilikni oldini olishda huquqiy va ijtimoiy choralar*. Toshkent: O'zbekiston huquqshunoslar uyushmasi nashriyoti.
2. **Azimov, S.** (2022). *O'g'rilik jinoyatlarining ijtimoiy tahlili va oldini olish usullari*. Samarqand: Samarqand universiteti nashriyoti.
3. **Djalilov, T.** (2021). *O'g'rilik jinoyatlarining zamonaviy profilaktikasi*. Toshkent: O'zbekiston davlat yuridik universiteti nashriyoti.
4. **Sharipov, U.** (2023). *Jinoyatlarni oldini olish va jinoyatchilikka qarshi kurashishda yangi yondashuvlar